

اشاره

نهاد اولیهٔ تعلیم و تربیت، نقش بسیار مؤثری در گرایش کودکان به مطالعه دارد.

گرایش به مطالعه، مثل بسیاری از گرایش‌های اکتسابی دیگر، باید از همان دوران خردسالی (حدود دوازده تا چهارده ماهگی) در شخص به وجود بیاید. اگر نتوان در همان سنین خردسالی بذریعۀ علاقه به کتاب و مطالعه را در وجود کودک کاشت، جبران آن در سال‌های بعد بسیار دشوار خواهد بود.

پایه‌های عادت به خواندن و مطالعه در خانه شکل می‌گیرد. اگر خانه فضای مساعدی برای مطالعه باشد، کار آموزشگاه و کتابخانه آسان‌تر می‌شود. فضای عمومی خانه، روش زندگی پدر و مادر و کار آگاهانهٔ آنها با کودک، بر نگرش او به کتاب و مطالعه تأثیر همه‌جانبه‌ای دارد. کودک خردسالی که از دو یا سه سالگی کتاب تصویری در دسترس دارد و برایش کتاب خوانده‌اند و قصه گفته‌اند، در حقیقت دانه‌های عادت‌ی پایدار را در او کاشته‌اند. وقتی کودک در خانه‌ای بزرگ می‌شود که همهٔ بزرگ‌ترها کتاب می‌خوانند و دربارهٔ کتاب گفت‌وگو می‌کنند، کودک با فضای برانگیزانندهٔ مطالعه روبه‌روست.

پدر و مادر می‌توانند آگاهانه فضای کتاب‌خوانی را در خانه پررنگ‌تر کنند. آنان می‌توانند به‌طور منظم از همان خردسالی برای کودک خود کتاب بخوانند، روزنامه و نشریه بخردند و به خانه بیاورند و آنها را در خانه بخوانند و با کودکان دربارهٔ برخی مطالب جالب آنها گفت‌وگو کنند. بسیار خوب است که پدران و مادران برای کودکان کتاب بخردند و در مناسبت‌های گوناگون به آنها هدیه بدهند. پدران و مادران می‌توانند در هنگامی که خانواده در کنار هم هستند، گفت‌وگوهای علمی را پیش بکشند و دیدگاه بچه‌ها را دربارهٔ آنها جویا شوند و برای یافتن پاسخ، آنها را به سوی کتاب راهنمایی کنند. در خانواده‌هایی که پدر و مادر یا برادر و خواهرهای بزرگ‌تر اهل مطالعه‌اند، بچه‌ها با مشاهدهٔ آنان، خود به خود به مطالعه و روی آوردن به کتاب تشویق می‌شوند. مثلاً پدر و مادری که شب‌ها قبل از خواب، ساعتی را به مطالعه می‌گذرانند، بی‌آنکه حتی خود بخوانند، به‌تدریج شاهد خواهند بود که فرزند خردسالشان هم کتابی به دست می‌گیرد و به تقلید از آنها ولو به ظاهر، مشغول مطالعه می‌شود.

به همین سبب، از چهار پنج سالگی که احساس مالکیت در بچه‌ها قوی‌تر می‌شود، لازم است آنها

تشویق کودکان به مطالعه یکی از راه‌های شناخت احساسات و هیجانات آنهاست و همین امر در آیندهٔ کودک و نقش او در اجتماع تأثیر مثبتی خواهد داشت. انجمن روان‌شناسان آمریکا با تأکید بر ایجاد علاقه به مطالعه در کودکان از همان بدو تولد از سوی والدین، ایجاد این علاقه را راهی برای شناسایی بهتر کودک از خود می‌داند. آنها معتقدند کودکانی که بیشتر خود را می‌شناسند و درک عمیق‌تری از خود دارند، در آینده موفق‌تر خواهند بود. آنان با شناختن خود، مدیریت بیشتری روی احساسات و هیجاناتشان دارند و در نتیجه از سلامت روانی و جسمانی بهتر و گسترش روابط اجتماعی و میان‌فردی برخوردار خواهند بود و همین امر در آیندهٔ آنها نقش بسزایی خواهد داشت.

کلیدواژه‌ها: کودک، مطالعه، تصویر، تشویق.

تحقیقات ۳۰ سال گذشته نشان می‌دهد که ایجاد علاقه به مطالعه در کودکان به رشد اجتماعی و احساسی آنها منجر خواهد شد و آنها را در بزرگسالی از ۸۰ درصد آسیب‌های اجتماعی دور خواهد کرد.

کودکانی که تا ده سالگی هر روز مطالعه کنند، از لحاظ شخصیتی با کودکانی که مطالعه نداشته‌اند تفاوت دارند و از اعتمادبه‌نفس و استقلال بیشتری برخوردارند. دایرهٔ لغات آنها از همسالان خود بیشتر است و همین امر سبب سخنوری آنها و احساس برتری در میان همسن‌وسال‌هایشان می‌شود.

مطالعه، افزایش قدرت انتقادپذیری، تشخیص هویت، شناسایی خوب از بد، مقابله با سختی‌ها، ارتقای احساسات و رویارویی با مشکلات را از همان بدو کودکی به طریقهٔ منطقی به کودکان آموزش می‌دهد.

علاوه بر اینها، توجه و داشتن تمرکز، هوشیاری و داشتن اطلاعات زیاد در هر زمینه‌ای از دیگر پیامدهای مطالعه است. برخی والدین فکر می‌کنند علاقه به کتاب و مطالعه از زمانی آغاز می‌شود که کودک الفبا را می‌آموزد اما واقعیت این است که علاقه به مطالعه خیلی زودتر از این شکل می‌گیرد. خانواده به عنوان

شیرین برزین

عضو هیئت تحریریه

چگونه کودکان را به مطالعه

همراه ببرند. از این راه نیز از همان سنین پایین، انس و الفتی بین کودک و کتاب و کتابخانه ایجاد می‌شود (البته کتابخانه‌ها نیز باید بخشی جذاب و مستقل، مخصوص کودکان داشته باشند).

بچه‌ها را با تصویر به خواندن جذب کنید

شنیده‌ایم که «کتاب را نباید از روی جلد آن داوری کرد» اما واقعیت این است که بچه‌ها همیشه همین کار را می‌کنند! کودک نخستین ارزیابی خود را از کتاب با تصاویر آن انجام می‌دهد. بنابراین، بگذارید کودکان کتاب‌هایی پر از تصاویر چشمگیر و شگفت‌آور برگزینند؛ تصویری که آنها را به کاوش فراخواند. پیش از خواندن متن، کتاب را ورق بزنید و با تماشای تصاویر و سخن گفتن درباره آنها، به «گردش در تصاویر» بروید. این شیوه حتی بی‌تفاوت‌ترین خواننده را هم جذب خواهد کرد.

تأثیر تصاویر می‌تواند بیش از جذب کودک به یک کتاب باشد. تصاویر می‌توانند عشق به خواندن را برای تمام عمر در کودکان حفظ کنند. برای کودکان کم‌سن‌تر، تصاویر پیش درآمد ورود به دنیای کتاب‌اند. کودک مدت‌ها پیش از آنکه بتواند بخواند، به تصاویر واکنش نشان می‌دهد.

کتاب‌های تصویری تنها از آن خردسالان نیست. بچه‌های بزرگ‌تر هم بیشتر وقت‌ها به خواندن کتاب‌های تصویری بیش از کتاب‌های بی‌تصویر کشش دارند؛ زیرا آنها را جذاب‌تر و خواندنشان را آسان‌تر می‌یابند.

کتاب‌هایی از آن خود داشته باشند اما در تمیز و سالم نگه داشتن کتاب توسط آنان نباید وسواس زیاد به خرج داد و اصرار بیش از حد داشت. بلکه باید اجازه داد کتاب نیز مانند یک اسباب‌بازی مورد علاقه، مونس آنان در جاها و حالت‌های مختلف باشد؛ ولو آنکه کثیف، چروک یا پاره شود.

صحبت کردن صحیح و سلیس با کودکان نیز می‌تواند یکی از گام‌های اولیه در علاقه‌مند کردن کودکان به مطالعه باشد. یکی از متخصصان در این زمینه می‌گوید: «کودکانی که در بزرگی در شمار مطالعه‌کنندگان خوب و ماهر قرار می‌گیرند، بیشتر کسانی هستند که خوب فکر کردن، خوب گوش دادن، و خوب حرف زدن را در کودکی آموخته‌اند.»

کودکانی که حرف‌زدنشان پیشرفته‌تر است، اغلب در سال‌های اولیه دبستان، بهتر و راحت‌تر می‌توانند خواندن را شروع کنند. بنابراین، گوش سپردن صبورانه به حرف‌های بچه‌ها، اجازه سخن گفتن و ابراز وجود به آنان، و صحبت کردن با ایشان، یکی از راه‌های علاقه‌مند کردن آنان به مطالعه است.

بازی‌های توأم با کلام آهنگین نیز نقطه شروعی مطبوع برای علاقه‌مند کردن طفل به مطالعه است:

بچه‌ها از چهار پنج سالگی از کلام آهنگین لذت می‌برند؛ و داستان‌ها و کتاب‌هایی که چنین ویژگی‌ای دارند، برایشان بسیار دوست‌داشتنی هستند.

همراه با این کارها، پدر و مادر بهتر است هنگامی که به کتابخانه می‌روند، کودکان را نیز

تشویق کنیم؟

از سه تا شش سالگی شما شاهد دگرگونی‌های زیادی در کودک خواهید بود؛ مثلاً از سه سالگی می‌توانید کتاب‌های تصویری داستانی را با کودکان سه‌ساله کنید. از این سن، کودکان می‌توانند خط داستانی را دنبال کنند. سر و کار داشتن با کتاب در خانه و در مهدکودک کودکان را به کشف جهان پیرامون، شناخت و آشنایی با نام پدیده‌ها و اشیاء و در نتیجه دستیابی به گفتار پربارتر یاری می‌رساند.

تصاویر به بچه‌ها امکان می‌دهند که دنیای تخیلات خود را بکاوند و با شخصیت‌ها و رخدادهایی که در کتاب‌های تصویری می‌بینند، ارتباط برقرار کنند. کمک به برقراری ارتباط کودک با شخصیت‌ها و رویدادهای داستان، کتاب را در نظر وی واقعی‌تر می‌نمایاند.

تجربه نشان داده است که کودکان از همان سنین پایین، از تماشای تصاویر ساده‌ی مربوط به موجودات و اشیای آشنای اطرافشان لذت می‌برند. بنابراین، اگر در این دوران کتاب‌های مصوّر رنگی - با خصوصیات گفته شده - در اختیار آنان قرار گیرد، به ورق زدن مکرر و تماشای تصاویر آن می‌پردازند و به این ترتیب، نخستین سنگ بنای آشنایی و الفت آنان با کتاب گذاشته می‌شود.

توضیح‌های ساده‌ای که از طرف پدر و مادر درباره‌ی این تصویرها داده می‌شود، به دانش خردسال نیز غنایی بیشتر می‌بخشد و باعث تسریع رشد فکری او می‌شود. به مرور می‌توان برای این تصاویر، داستان‌هایی کوتاه و سرگرم‌کننده ساخت و احتمالاً از خردسال خواست که آن داستان‌ها را بازگو کند یا او را واداشت که خود برای آن تصاویر، داستان یا داستان‌هایی بسازد و برای شما تعریف کند.

به تدریج که سن خردسال بالا می‌رود، می‌توان کتاب‌های دارای داستان مصوّر را برای او خواند و در همین حین به او تلقین کرد که وقتی به مدرسه برود، خودش می‌تواند نوشته‌های

هر چه برای کودک خود در سال‌های پیش از دبستان بیشتر کتاب بخوانید، او را در یادگیری سواد پایه توانا تر می‌کنید

کتاب‌ها را بخواند.

همچنین می‌توان با استفاده از سی‌دی‌ها و نوارهای ضبط صوتی که براساس داستان‌های شیرین، آموزنده و مناسب آن سنین توسط مؤسسات معتبر تهیه شده (نوار داستان‌ها، همراه با کتاب مربوط به آنها)، کودک را با کتاب الفت داد. به این ترتیب که همراه با سی‌دی یا نوار داستان، کتاب مذکور را هم در اختیار کودک گذاشت تا صحنه‌های داستان را هم‌زمان با گوش دادن به سی‌دی یا نوار، با ورق زدن کتاب مربوط به آن و تماشای تصاویرش بهتر محسوس کند.

هر چه برای کودک خود در سال‌های پیش از دبستان بیشتر کتاب بخوانید، او را در یادگیری سواد پایه توانا تر می‌سازید. درست همانند معجزه است؛ کودکی که در همه‌ی سال‌های پیش دبستانی خود شنونده و بیننده قصه‌ها و کتاب‌های داستانی بوده است، پس از یک دوره‌ی زمانی کوتاه که از ورودش به مدرسه می‌گذرد، به شکل اعجاب‌برانگیزی به خواننده‌ای توانمند بدل می‌شود. امتحان کنید!

چند رهنمود برای علاقه‌مند کردن کودکان پیش دبستان به کتاب خواندن

- در این سال‌ها، کودک به شنیدن قصه‌های شما نیازمند است. او دوست دارد در هر زمانی، به‌ویژه پیش از خواب، شنونده قصه باشد.
- قصه‌گویی و داستان‌خوانی اگر به روش درست انجام شود، کودک را به کتاب‌خوانی علاقه‌مند خواهد کرد.
- کتاب مناسبی را برگزینید و با صدای بلند بخوانید. به کودک فرصت دهید که او نیز از یافته‌های خود از کتاب با شما سخن گوید.
- کتابی را که دوست دارد، برای او بخوانید.
- پیش از خواندن برای او، یک بار خودتان آن کتاب را بخوانید تا بتوانید داستان را روان و زیبا برای او بازگو کنید.
- با او به کتاب‌فروشی یا کتابخانه بروید و از او بخواهید کتاب دلخواهش را برگزیند.
- برای هر برنامه کتابخوانی فعالیت‌های گوناگون هنری همچون نقاشی و نمایش تدارک ببینید. پس از خواندن کتاب، پرداختن به فعالیت‌هایی همچون نقاشی از برخی قسمت‌های داستان یا اجرای نمایشی از آن می‌تواند برای کودک لذت‌بخش باشد.
- کودک در این دوره بسیار کنجکاو است و پیوسته می‌خواهد جهان پیرامون خود را کشف کند. پس کتاب‌هایی را برگزینید که به کنجکاوی او پاسخ گوید.
- کودک در مرحله سنی پیش دبستانی تخیل بسیار بالایی دارد و داستان‌های فانتزی را به سبب تخیل نیرومندی که در آنها به کار رفته است، بسیار دوست دارد. برای پاسخ دادن به این نیاز کودک، کتاب‌های تصویری تخیلی مناسبی را برای خواندن برگزینید.

گوش دهند. داستان‌های ساده‌ای که مادرها و احیاناً مادر بزرگ‌ها و پدربزرگ‌ها برای بچه‌ها تعریف می‌کنند، نیز وسیله دیگری در جلب آنان به کتاب و مطالعه است.

جمعی از کارشناسان معتقدند که کتاب‌خوانی برای بچه‌ها، منحصر به سنین خردسالی و زمانی نیست که بچه‌ها سواد خواندن و نوشتن ندارند بلکه این کار حتی تا حدود دوازده سالگی آنها می‌تواند ادامه یابد.

• **دفتر وقایع خواندن بسازید؛** بگذارید کودک صفحه‌های خالی کتابی را که می‌خواند، با استفاده از قسمت‌های مختلف داستان نقاشی کند و در صورت تمایل احساسش را از داستان بگوید و شما بنویسید.

• **آشپزی از روی دستور غذا؛** همراه با کودکان از روی دستور غذا آشپزی کنید. می‌توانید دستور غذایی را که کودک دوست دارد بنویسید یا از کتاب آشپزی استفاده کنید. از کودک بخواهید دستور غذا را به همراه شما بخواند. با هم به خرید بروید و مواد لازم برای تهیه غذا را فراهم کنید. سپس از روی دستور بخوانید و از کودک بخواهید در آماده کردن غذا به شما کمک کند.

• **گردش با کتاب؛** برای گردش در طبیعت و سفر از کتاب‌های راهنما و نقشه استفاده کنید. مثلاً اگر به جایی سفر می‌کنید که حیوانات در آن زندگی می‌کنند، کتاب ساده‌ای با خود ببرید که حیوانات منطقه را معرفی کند. کتاب باید جذاب باشد و کنجکاوی کودک را تحریک کند.

• **قصه‌گویی؛** برای کودک قصه‌ای قدیمی تعریف کنید. بعد از او بخواهید قصه را نقاشی کند. سپس برای تشویق کودک آن را به دیگر افراد خانواده نشان دهید.

• **نام‌گذاری اشیا؛** یکی از اتاق‌های خانه را انتخاب کنید. با همراهی کودک و وسایل موجود در اتاق را نام‌گذاری کنید. برای این کار می‌توانید از برچسب استفاده کنید. به این ترتیب خواندن کلمه‌ها به مرور برای او به کاری ساده تبدیل خواهد شد.

• محیطی آرام برای کتاب‌خوانی فراهم کنید.
 • هر روز و در همه جا، پیش از خوابیدن، بعد از ظهر، در مطب پزشک یا اتوبوس کتاب بخوانید.

• از نوشته‌هایی که کودک را در کلاس، خانه، خیابان و فروشگاه‌ها محاصره کرده‌اند، بازی ترتیب دهید. همه این نوشته‌ها بهانه‌هایی برای خواندن هستند.

• درباره داستان و تصویرهای کتاب با کودک گفت‌وگو کنید.
 • به کودک فرصت دهید با تکرار بخش‌های تکرار شونده داستان یا حدس زدن قافیه شعرها شما را در خواندن همراهی کند. خواندن شعر و ترانه‌های عامیانه یا مثل‌ها باید بخشی از برنامه کتاب خواندن کودک باشد.

• از کتاب‌هایی که امکان سهیم شدن کودک را در خواندن فراهم می‌کنند، مانند کتاب‌هایی که در آنها بخش بیشتر داستان به کمک تصویرها بیان می‌شود، استفاده کنید.

• کتاب‌های مورد علاقه کودک را برایش بازخوانی کنید.
 • کودکان از به نمایش درآوردن داستان‌های آشنا لذت می‌برند. با در اختیار گذاشتن وسایل بی‌مصرف خانه امکان اجرای داستان را برای آنها فراهم کنید.

• بسیاری از کودکان از «خواندن مکرر» یک داستان لذت می‌برند. کودک را تشویق کنید که صفحات را ورق بزند یا حتی عبارتهایی را بخواند که بلد است: هر دوی شما می‌توانید با افزودن دیالوگ‌های جدید، صدهای متفاوت و اشارات مختلف به آن شاخ و برگ دهید.

• به آرامی بخوانید: در حین خواندن، سؤالاتی بپرسید و به پرسش‌های کودکان پاسخ دهید. به عکس‌ها اشاره کنید و در خصوص تصاویر کتاب بحث کنید. از کودک بپرسید: «فکر می‌کنی بعد از این چه اتفاقی خواهد افتاد؟» و از او بخواهید ماجراهای بعدی داستان را حدس بزند.

• نوار داستان‌های مورد علاقه کودک را در اختیارش قرار دهید. شنیدن چندباره داستان، تشخیص و تطبیق واژه‌های نوشته‌شده را با واژه‌هایی که می‌شنود، برایش امکان‌پذیر می‌کند.

هر پدر و مادری می‌تواند افزون بر راه‌های پیشنهادشده و با توجه به تجربه‌های خود و شناختی که از کودکش دارد دست به ابتکار بزند و روشی مناسب برای آشنا کردن کودک با خواندن بیابد اما شاید این پیشنهادها هم مفید باشند:

• **درست کردن کتاب؛** به کودک کمک کنید کتابی درست کند و در آن برای داستان یا رویدادهای قصه تصویر بکشد. ساختن کتاب حس آشنایی و نزدیکی با آن را در ذهن کودک تقویت می‌کند و باعث می‌شود کتاب دیگر برایش تنها یک شیء نباشد.

• **ساعت کتاب خواندن؛** هر روز هنگامی که همه خانواده دور هم جمع می‌شوند، برنامه کتاب‌خوانی بگذارید. برای تنوع می‌شود هر بار یکی از افراد خانواده یک بخش از کتاب را بخواند و دیگران

منابع

۱. انجمن روان‌پزشکی کودک و نوجوان ایران
<http://www.iacap.ir/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=25>
۲. <http://forum.4users.ir/Thread-7-%D9%86%DA%A9%D8%AA%D987>
۳. <http://preschooleducation.blogfa.com/>
۴. خبرگزاری کتاب ایران
<http://www.ibna.ir/vdcccimqsp2bqso8.ala2.html>
۵. [http://ketab.roshd.ir/portal/Home/ShowPage.aspx?Object=Report&CategoryID=79422bd8-](http://ketab.roshd.ir/portal/Home/ShowPage.aspx?Object=Report&CategoryID=79422bd8-6)
۶. <http://1farakav.com/2011/12/03/%D8%AF%D8%B1%D8%B3-%DA%A9%D9%88%D8%AF%DA%A9%D8%A7%D986-%child-and-school>
۷. <http://ketabak.org/tarvij/node/210>
۸. book for keeps march 1998 No. 109